

Materiały

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA PRAWNIKÓW W SPRAWIE PROBLEMU NIEMIECKIEGO

W dn. 3—5 listopada 1961 r. odbyła się w stolicy NRD, Berlinie, konferencja zorganizowana przez Międzynarodowe Zrzeszenie Prawników Demokratów, poświęcona prawnym aspektom zagadnienia traktatu pokojowego z Niemcami.

W konferencji udział wzięli postępowi prawnicy-teoretycy i praktycy z 20 krajów. Oprócz prawników z NRD, uczestniczyli w obradach m. in. prawnicy z ZSRR, Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Francji, Indii, Włoch, krajów skandynawskich oraz krajów demokracji ludowej. Polskę reprezentowała delegacja w składzie: dr Jan Topiński, prezes Państwowej Komisji Arbitrażowej i sekretarz generalny Zrzeszenia Prawników Polskich, doc. dr Mieczysław Manelli, prodziekan Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego oraz dr Bolesław Wiewióra z Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, kierownik Sekcji Prawa Międzynarodowego Instytutu Zachodniego.

Konferencję zainicjował referat prof. dra Gerharda Reintanza (NRD) pt. „Żądanie narodów zawarcia demokratycznego pokoju z Niemcami a prawo międzynarodowe”. Następnie rozpoczęła się obszerna dyskusja, w której udział wzięło łącznie 27 osób. Dyskusja, która wyczerpująco omówiła bogatą problematykę prawną sprawy traktatu pokoju z Niemcami, skoncentrowała się w dużej części na najbardziej aktualnych zagadnieniach: problemie berlińskim, potrzebie zawarcia traktatu pokoju, problemach demilitaryzacji Niemiec. Wszyscy uczestnicy dyskusji zajmowali też jednolicie pozytywne stanowisko w sprawie ostateczności istniejących granic Niemiec. W wyniku konferencji uchwalono skierować do rządów czterech wielkich mocarstw (ZSRR, St. Zjednoczonych, W. Brytanii i Francji) apel, którego tekst jest następujący:

„Międzynarodowe zgromadzenie prawników z 20 różnych krajów, przemawiających we własnym imieniu, którzy spotkali się w Berlinie w dn. 3—5 listopada 1961 r. w celu przedyskutowania z punktu widzenia prawa międzynarodowego wszystkich aspektów prawnego problemu niemieckiego, kieruje ten pełen szacunku apel do rządów czterech wielkich mocarstw jako sygnatariuszy Układu Poczdamskiego.

Mając na uwadze, iż problemy niemieckie podnoszą trudne międzynarodowe kwestie i wywołują różnice między wielkimi mocarstwami oraz że zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych wszystkie takie kwestie i różnice winny być regulowane przy pomocy środków pokojowych, usilnie nalegamy, aby nastąpiło natychmiastowe wszczęcie koniecznych rokowań.

W szczególności prosimy o wzięcie pod uwagę następujących wymogów:

1. Uznanie oczywistego faktu istnienia dwóch odrębnych państw niemieckich,
2. Uregulowanie w formie prawnej w drodze traktatów pokoju wszystkich pozostałych konsekwencji minionej wojny, jako środek zakończenia obecnych niepewności i niebezpieczeństw oraz zapewnienia ustalonej i trwałej podstawy pokojowych stosunków w przyszłości;
3. Potwierdzenie istniejących granic terytorialnych;
4. Demilitaryzacja obu państw niemieckich;
5. Dopuszczenie obu państw niemieckich do członkostwa w ONZ;
6. Ustalenie jakiegoś niezależnego i praktycznie skutecznego *statusu* dla Berlina zachodniego, najlepiej na zasadzie przekształcenia go w wolne i demilitaryzowane miasto, wyposażone we wszelkie niezbędne gwarancje”.

Jako załącznik do apelu konferencja uchwaliła *resumé* z obrad, zawierające główną argumentację prawną, uzasadniającą przedstawione w powyższych sześciu punktach apelu konkluzje prawne, do których doszli uczestnicy konferencji. Tekst *resumé* jest następujący:

„Międzynarodowe Zrzeszenie Prawników Demokratów oraz Zrzeszenie Demokratycznych Prawników Niemieckich zwołały w dniach 3—5 listopada 1961 r. w Berlinie konferencję, w której wzięło udział 70 prawników z 20 różnych krajów, w celu przedyskutowania z punktu widzenia prawa międzynarodowego wszelkich aspektów prawnych problemów, które wyłaniają się z zagadnienia niemieckiego i obecnej ciężkiej sytuacji w Berlinie.

W ciągu 6 posiedzeń 29 mówców przedstawiło swoje poglądy, w szczególności na następujące główne tematy:

- 1) uznania obu państw niemieckich;
- 2) czy państwa te posiadają prawo domagania się traktatu pokojowego i czy państwa zwycięskie zobowiązane są taki traktat zawrzeć;
- 3) uprawnionego żądania rokowań w celu rozwiązania istniejących trudności, w celu otwarcia drogi do traktatu pokojowego;
- 4) problemu granic państwowych, demilitaryzacji obu państw niemieckich, zagadnieniu członkostwa ONZ, położenia prawnego Berlina zachodniego.

Konferencji przedłożono następujące istotne fakty:

- 1) główne oświadczenia i umowy wielkich mocarstw, które doprowadziły do Układów Poczdamskich z 2 sierpnia 1945 r.;
- 2) sposób w jaki postanowienia Układów Poczdamskich, postulujące demilitaryzację, przekształcenie świadomości i wykluczenie tych sił, które współdziałały w utworzeniu systemu hitlerowskiego, zostały urzeczywistnione na wschodzie Niemiec, a w Niemczech zachodnich były systematycznie ignorowane;
- 3) fakt podziału Niemiec przez utworzenie Republiki Federalnej w 1949 r. był bezpośrednim skutkiem wprowadzenia odrębnej waluty w trzech strefach zachodnich (w związku z tym prof. Lavergne powiedział: „Odrębna waluta oznacza odrębne państwa”). Faktem wynikającym z istnienia dwóch państw niemieckich było przyjęcie Niemiec zachodnich do NATO oraz do wielu innych gospodarczych i politycznych organizacji Europy zachodniej, tak iż NRD musiała koniecznie przystąpić do Układu Warszawskiego;
- 4) przez ignorowanie Układów Poczdamskich Niemcy zachodnie ponownie znalazły się pod kontrolą tych, którzy popierali Hitlera. Ludzie ci znajdują się dzisiaj na najwyższych urządach państwowych i na kluczowych stanowiskach administracyjnych i gospodarczych, w konsekwencji czego po 16 latach Niemcy zachodnie ponownie zagrażają pokojowi światowemu.

Punkty widzenia mówców można streścić w następujących poniższych punktach:

1. Istnienie dwóch samodzielnych państw niemieckich stanowi fakt dokonany.

Nie wymaga żadnego argumentu stwierdzenie, że według prawa międzyna-

rodowego każdy kraj jest zobowiązany respektować suwerenność obu tych państw. Niektóre kraje odmawiają uznania dyplomatycznego, uznania *de iure*. Powstaje pytanie, czy wstrzymywanie uznania w ogóle jest jeszcze dozwolone i czy postępujący rozwój prawa międzynarodowego nie czyni tego uznania obowiązkowym.

2. Konieczność traktatu pokoju.

Brak ostatecznego uregulowania uważany jest jako główna przyczyna napięcia w Europie. Wynika z tego, że samo utrzymanie pokoju wymaga ostatecznego pokojowego uregulowania problemu niemieckiego. W Niemczech zachodnich podnoszone jest prowokacyjne żądanie, aby 3¹/₂ miliona ludzi, którzy od dawna winni stanowić naturalną część składową ludności zachodnioniemieckiej, powrócili do swoich tak zwanych stron ojczystych (*Heimat*). Dopóki sprawa granic może być przedstawiona jako nieuregulowana, dopóty jest możliwe, iż nieodpowiedzialni przywódcy polityczni wprowadzają w błąd owych ludzi. Ponieważ prawo międzynarodowe istnieje po to, aby służyć pokojowi, a traktat pokoju jest zasadniczą przesłanką zachowania pokoju, prawo międzynarodowe nakazuje zawarcie niemieckiego traktatu pokojowego. Ponadto istnieją wyraźne umowy międzynarodowe, które domagają się traktatu pokoju, np. austriacki traktat państwowy z 1955 r., w którym cztery wielkie mocarstwa wyraźnie odsyłają do niemieckiego traktatu pokoju, który ma być zawarty, jak również do brzmienia Układów Poczdamskich.

Zostało przedstawione i ogólnie uznane, iż prawo międzynarodowe nie stanowi ostatecznych sztywnych norm prawnych, lecz jest żywą rosnącą gałęzią prawa, która musi być dostosowana do rozwijających się wymagań pokoju światowego. Z tego wynika prawo każdego państwa niemieckiego domaganie się traktatu pokojowego oraz zobowiązania czterech wielkich mocarstw do zawarcia takiego traktatu.

3. Istniejące granice państwowe na Odrze i Nysie oraz ustalenie tych granic przez wielkie mocarstwa było zamierzone jako ostateczne.

Procedura ostatecznego ustalenia, o której wspominają Układy Poczdamskie, nie pozostawia żadnego zasadniczego problemu jako otwartego. Odnosi się ona jedynie do szczegółowego zastosowania do uzgodnionej już linii. Szerokie przesiedlenie ludności, które zostało postanowione przez cztery wielkie mocarstwa i w rzeczywistości wykonane, dowodzi, iż nie było zamierzone żadne prowizoryczne lub tymczasowe ustalenie. Jest możliwe i konieczne zbadanie przechodzenia najwyższej władzy od rozbitej III Rzeszy do czterech mocarstw okupacyjnych i od nich — do nowych państw niemieckich. Mocarstwa okupacyjne jako sprawujące zwierzchnie prawa nad pokonanymi Niemcami, miały prawo i obowiązek rozstrzygać wszelkie kwestie praw państwowych i granic, i tak też uczyniły. Dlatego musimy uznać granicę na Odrze i Nysie jako ostateczną i domagać się, by to zostało potwierdzone w traktatach pokojowych. Traktaty te muszą również uwzględnić skuteczność umów zawartych już z Austrią i innymi państwami sąsiedzkimi.

4. Demilitaryzacja Niemiec była wymagana wyraźnie w Poczdamie oraz we wszystkich wcześniejszych porozumieniach. Układy te (Poczdamskie — przyp. mój — BW) są w odniesieniu do swoich zasad wciąż jeszcze obowiązujące i ziamanie tego porozumienia nie prowadzi do legalności remilitaryzacji Niemiec zachodnich. Możliwość i nadzieja powszechnego i całkowitego rozbrojenia znalazła swój wyraz na Konferencji. Uchwalono, że o ile nadzieja ta nie zostanie szybko spełniona, jedyną bezpieczną przyszłość dla Niemiec i świata stanowi strefa zdemilitaryzowana. W związku z tym dyskutowano nad znaczeniem planu Rapackiego.

5. Przyjęcie obu państw niemieckich do ONZ stanowi wniosek wynikający z dotychczasowych ustaleń.

Naród niemiecki w obu państwach ma prawo do uznania w parlamencie narodów — ONZ.

6. Wielu mówców omawiało prawne położenie Berlina zachodniego.

Zostało zgodnie stwierdzone, że Berlin zachodni winien posiadać własny *status*. *Status* ten musi gwarantować, iż pozostanie on samodzielny i wolny od zewnętrznej kontroli oraz interwencji. Winno być stworzone wolne i zdemilitaryzowane miasto, z zabezpieczonymi drogami dostępu, które będzie miało prawo ustalić samodzielnie swój system gospodarczy i społeczny.

W celu zrealizowania tych propozycji obstajemy z naciskiem przy konieczności niezwłocznych rokowań między wielkimi mocarstwami. Sukces, jaki przez rokowania można osiągnąć, jest widoczny na przykładach konferencji genewskiej z 1955 r. i Camp David z 1959 r.

Uchwalono, że natychmiast zostanie wysłany do rządów czterech wielkich mocarstw apel, który w formie streszczenia przedstawi wnioski wypracowane przez konferencję.

Przy wydaniu niniejszego *resumé* przez Konferencję, czterej prawnicy zachodni Niemcy — powołując się na obecną sytuację w Niemczech zachodnich — powstrzymali się od głosu¹.

Przytoczone wyżej dokumenty pozwalają ocenić dorobek konferencji berlińskiej jako bardzo interesującej naukowo i płodnej politycznie.

BOLESŁAW WIEWIÓRA

REAKCJA POLSKI NA ZNIESIENIE SOJUSZNICZEJ KOMISJI KONTROLI NIEMIEC W 1926 R.

Sojusznicza Komisja Kontroli została utworzona na mocy art. 203—210 Traktatu Wersalskiego w celu dopilnowania, aby Niemcy wykonały swoje zobowiązania co do rozbrojenia nałożone tymże traktatem. Konferencja Ambasadorów Głównych Mocarstw Sprzymierzonych postanowiła 12 grudnia 1926 r. znieść tę Komisję. Sojusznicza Komisja Kontroli Niemiec zakończyła swoją działalność 31 I 1927 r.

Decyzja Konferencji Ambasadorów została powzięta mimo znanego powszechnie faktu niewypełnienia przez Niemcy swych zobowiązań w zakresie rozbrojenia. Do wniosku takiego doszła sama Komisja Sojusznicza. Brytyjski członek tej Komisji, gen. Morgan, pisał w 1933 r.¹:

„Nie dam się skusić do opisania, jakie sprawozdanie Komisja złożyła, zanim nie zostaną do tego urzędowo upoważniony. Ograniczę się do stwierdzenia, że gdyby rząd brytyjski i francuski miał się raz zdecydować na ogłoszenie ostatecznego raportu, w szczególności zaś wcześniejszych raportów podkomisji w sprawie stanu liczebnego, to cały świat przekonałby się, że Niemcy nigdy się nie rozbroiły, nigdy nie miały zamiaru się rozbroić i przez siedem lat robiły wszystko, aby przeszkadzać, oszukiwać i 'przeciwkontrolować' Komisję, której obowiązkiem było przeprowadzenie rozbrojenia”.

Niewykonanie przez Niemcy postanowień rozbrojeniowych spowodowało roczną zwłokę w opróżnieniu strefy kolońskiej przez wojska alianckie. Jak wiadomo, art. 429 Traktatu Wersalskiego przewidywał okupację trzech stref

¹ Patrz E. Eyck, *Geschichte der Weimarer Republik*, tom 2, s. 69.